

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Główne centra Metropolii "Silesia"

Author: Jacek Petryszyn

Citation style: Petryszyn Jacek. (2011). Główne centra Metropolii "Silesia".
"Acta Geographica Silesiana" ([T.] 10 (2011), s. 36-44).

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja
ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach
niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci
(nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Jacek Petryszyn

Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, ul. Będzińska 60, 41-200 Sosnowiec

GŁÓWNE CENTRA METROPOLII „SILESIA”

Петрышин Я. **Основные центры Метрополии „Силезия”**. Сделана попытка определить центры формирующейся метрополии на территории Верхней Силезии, которую в последнее время называют Метрополией „Силезия”. Учитывая распределение городов с чертами конурбации, а также существующее деление функций между разными городами, мы пытались определить все главные центры данной метрополии. Они были определены на основании наличия учреждений, представляющих метрополитальные функции. Были выбраны: вузы, научно-исследовательские институты, салоны продажи дорогих автомобилей и комфортабельные гостиницы. В результате комплексного анализа распределения данных учреждений, из группы нескольких десятков городов намечено несколько центров Метрополии „Силезия”. Основной, хорошо развитый центр сформировался в Катовицах. Вторым, частично комплементарным относительно Катовиц, выступает г. Гливице на западной окраине метрополии. В свою очередь Сосновец, Забже, Хожув и Тыхы являются вспомогательными, слабее сформированными центрами в Метрополии „Силезия”.

Petryszyn J. **Main centres of the Metropolis “Silesia”**. The main purpose of the article is the need to determine precisely the centres of the currently forming Upper Silesia metropolis, quite frequently called Metropolis ‘Silesia’. Due to the typical conurbation arrangement of the cities a hypothesis has been formulated that in the contemporary forming metropolis main centres exist. It can be expected that within the Upper Silesian conurbation not only Katowice will build the metropolis, but also other cities of a well developed high-order (metropolitan) functions. Location of colleges, research and development institutions, showrooms selling expensive cars and luxurious hotels are the right institutions. Due to a complex analysis of four selected factors determining development of the metropolis, a few potential metropolitan centres have been chosen out of several dozens of cities. First of all the centre of Metropolis ‘Silesia’ is very distinctly formed in Katowice. As the second centre, although with lesser significance and in some part complementary to Katowice, Gliwice at the western end of the metropolis could be appointed. On the other hand Sosnowiec, Zabrze, Chorzów and Tychy appear as auxiliary and constantly developing centres of the vast Metropolis ‘Silesia’.

Słowa kluczowe: centrum metropolii, funkcja metropolitalna, instytucja, Metropolia „Silesia”

Zarys treści

W artykule podjęto próbę określenia centrów tworzącej się metropolii na Górnym Śląsku, dla której używa się ostatnio nazwy Metropolia „Silesia”. Ze względu na układ miast o cechach konurbacji i istniejący podział funkcji pomiędzy różne miasta starano się wskazać wszystkie główne centra w metropolii. Centra wyznaczono na podstawie występowania instytucji reprezentujących funkcje metropolitalne. Wybrano: szkoły wyższe, instytucje naukowo-badawcze, salony sprzedaży drogich samochodów i luksusowe hotele. W wyniku kompleksowej analizy występowania tych instytucji z grupy kilkudziesięciu miast wytypowano kilka ośrodków, które wspólnie tworzą centra Metropolii „Silesia”. Główne, dobrze rozwinięte centrum ukształtowało się bardzo wyraźnie w Katowicach. Jako drugie centrum, częściowo komplementarne w stosunku do Katowic, można wskazać Gliwice na zachodnim krańcu metropolii. Z kolei Sosnowiec, Zabrze, Chorzów i Ty-

chy jawią się jako pomocnicze, słabiej ukształtowane centra w Metropolii „Silesia”.

WPROWADZENIE

Prowadząc studia geograficzne na obszarach o zwiększonej koncentracji ludności, a są to przede wszystkim duże miasta wraz z towarzyszącymi im aglomeracjami lub konurbacjami, należy pamiętać o właściwej ocenie zachodzących tam procesów urbanizacyjnych. Jednym z przejawów intensywnej urbanizacji, lub – jak pisze S. LISZEWSKI (2010) – jej kolejnym etapem, jest metropolizacja. Przyjmując, że stanowi ona kolejną fazę w procesie urbanizacji przestrzeni geograficznej można pokusić się o jej zdefiniowanie.

Metropolizacja odznacza się procesem koncentracji funkcji metropolitalnych w powstającym cen-

trum metropolii oraz procesem dekoncentracji i przenoszenia się ludności, wybranych dziedzin działalności gospodarczej, aktywności wypoczynkowej itp. na obszary zewnętrzne, nazywane obszarem metropolitalnym (LISZEWSKI, 2010). Jak podkreślają T. MARKOWSKI i T. MARSZAŁ (2006), jest to głównie pojęcie funkcjonalne, związane z koniecznością spełnienia określonych kryteriów funkcjonalnych, a konkretnie – z rozwojem funkcji metropolitalnych. Wobec tego zachodzi proces tworzenia metropolii, co w dalszej konsekwencji może oznaczać wpływ metropolii na otaczającą przestrzeń, zarówno tę najbliższą, jak i obejmującą cały świat. Podobnie uważa D. SZYMAŃSKA (2009), która wiąże procesy metropolizacji z koncentracją funkcji metropolitalnych w jednym lub kilku centrach (metropolii) oraz z dekoncentracją niektórych działalności gospodarczych i przenoszeniem się zamożniejszej ludności na peryferie obszaru metropolitalnego. Metropolizację traktuje ona jako jedną z faz urbanizacji, gdy dochodzi do rozwoju przestrzennego, gospodarczego i społecznego danego obszaru metropolitalnego, składającego się z metropolii (centrum, centrów) i obszaru zewnętrznego.

Istotne jest również określenie pojęcia metropolii i obszaru metropolitalnego, co sprawia więcej trudności różnym autorom. W definicjach i opracowaniach UE metropolią może być aglomeracja miejska (konurbacja) licząca nie mniej niż 0,5 mln mieszkańców, o pewnym natężeniu powiązań migracyjnych z gminami peryferyjnymi na odcinku „dom-praca”. Inne kryteria uwzględniają m.in. doskonałość usług, instytucji i wyposażenia materialnego; potencjał innowacyjny w zakresie technicznym, ekonomicznym, społecznym, politycznym i kulturalnym oraz wyjątkowość i specyfikę miejsca (BASAND, 1997, za JAŁOWIECKI, SZCZEPAŃSKI, 2002). Niektórzy badacze przyjmują liczbę co najmniej 1 mln mieszkańców dla metropolii światowych (SZYMAŃSKA, 2009). W warunkach polskich miasto, aby znaleźć się w gronie metropolii, powinny być spełnione następujące kryteria (MARKOWSKI, MARSZAŁ, 2006): wielkość co najmniej 500 tys. mieszkańców, znaczny potencjał ekonomiczny, rozwinięty sektor usług wyższego rzędu, duży potencjał innowacyjny, występowanie jednostek naukowych i badawczo-rozwojowych, pełnienie roli węzła w systemie powiązań komunikacyjnych, posiadanie funkcji metropolitalnych, tj. funkcji centralnych o zasięgu co najmniej krajowym. Metropolia powinna cechować się dużą dostępnością przestrzenną, przede wszystkim w skali międzynarodowej, a także stymulować rozwój sieciowego modelu gospodarki.

W licznych pracach podkreśla się, iż metropolia stanowi część składową obszaru metropolitalnego. S. LISZEWSKI (2008) określa obszar metropolitalny jako formę wielkiego skupiska miejskiego, która składa się z dwu części o różnej skali przestrzennej i znaczeniu funkcjonalnym. Jedną stanowi centrum, czasami kilka pobliskich centrów, gdzie dochodzi do koncentracji funkcji metropolitalnych, a drugą obszar zewnętrzny, w którym dokonuje się proces intensywnej urbanizacji – metropolizacji. Obszar metropolitalny jest gęsto zaludniony: składa się z kilku, kilkunastu, a nawet kilkudziesięciu miast położonych blisko znaczącego ośrodka wielkomiejskiego (metropolii), w którym koncentrują się funkcje metropolitalne (SZYMAŃSKA, 2009). Obszar metropolitalny, stanowiąc pewien typ aglomeracji, jest zwykle głównym wielofunkcyjnym ośrodkiem centralnym danego regionu; dominują w nim funkcje wyższego rzędu: gospodarcze, naukowe, kulturalne itd.

Powstanie obszaru metropolitalnego wynika bezpośrednio z rozwoju funkcji metropolitalnych w centrum, czemu towarzyszy migracja ludności i przenoszenie podstawowej działalności produkcyjnej na peryferia skupisk miejskich (MARKOWSKI, MARSZAŁ, 2006). Obszar metropolitalny można również określić jako wielkomiejski układ osadniczy (monocentryczny lub policentryczny), złożony z wielu jednostek osadniczych oraz terenów o wysokim stopniu zurbanizowania. Obejmuje on strefę o znacznym bezpośrednim zasięgu codziennego oddziaływania, głównie ze względu na miejsca pracy i zamieszkania, oraz tereny potencjalnych możliwości rozwojowych. W obszarze tym zachodzą procesy metropolizacji i występuje wystarczające nagromadzenie działalności uzupełniających metropolitalne funkcje ośrodka centralnego. Obszary metropolitalne cechuje duża skala wewnętrznej integracji funkcjonalnej o silnych powiązaniach i dobrze rozwinięta sieć transportowa.

Jak wynika z przytoczonych powyżej opisów, obszar metropolitalny zwykle obejmuje swym zasięgiem najczęściej całe aglomeracje miejskie, a jądro (centrum) takiego zespołu miast może stanowić samą metropolię, w której dochodzi do koncentracji większości funkcji metropolitalnych. Jednak nie każda aglomeracja lub konurbacja stanie się w przyszłości obszarem metropolitalnym i nie każde duże (wielkie) miasto ma predyspozycje do pełnienia roli metropolii. W tym celu muszą być spełnione odpowiednie warunki. Najważniejsza jest obecność funkcji metropolitalnych i towarzyszących im powiązań funkcjonalnych, zarówno wewnętrznych (krajowych), jak i zewnętrznych o zasięgu globalnym.

W literaturze podkreśla się, iż metropolią może być nie tylko wielki monocentryczny ośrodek, lecz także kilka pobliskich miast, co stwarza potencjalne możliwości rozwoju na terenie rozległej konurbacji technicznej metropolii o kilku centrach, a jednocześnie z jednym, wspólnym obszarem metropolitalnym (PETRYSZYN, ZUZAŃSKA-ŻYŚKO, 2008). Takie podejście badawcze jest bardzo istotne z punktu widzenia oceny stopnia zaawansowania i przebiegu procesu metropolizacji na obszarze konurbacji górnośląskiej.

Przedmiotem niniejszej pracy są wybrane funkcje występujące w miastach, które wraz z otaczającymi je gminami tworzą zwarty obszar konurbacji górnośląskiej w środkowej części województwa śląskiego. Przyjęto wyjściowe założenie, iż obszar badań nie wykracza poza granice województwa i obejmuje 14 miast na prawach powiatu, tworzących obecnie Górnośląski Związek Metropolitalny, a także tereny sąsiadujących z nimi powiatów: będzińskiego, bieruńsko-lędzińskiego, gliwickiego, mikołowskiego, pszczyńskiego i tarnogórskiego.

Wiodącym celem badania jest potrzeba precyzyjnego określenia centrów tworzącej się metropolii na Górnym Śląsku, dla której coraz częściej używa się nazwy Metropolia „Silesia”. Problematyka nazewnictwa oraz zadań i korzyści tworzącej się metropolii poruszona została w licznych publikacjach (HIBSZER, PETRYSZYN, RUNGE, 2008; CHMIELEWSKA, SZAJNOWSKA-WYSOCKA, 2010; SZAJNOWSKA-WYSOCKA, 2011). Ze względu na istniejący od ponad stulecia wielośrodkowy układ miast o typowych cechach konurbacji postawiono hipotezę, że w kształtującej się współcześnie metropolii istnieją dodatkowe ważne centra, poza niewątpliwie najważniejszymi i największymi Katowicami. Innymi słowy możemy się spodziewać, iż w ramach konurbacji górnośląskiej metropolię tworzyć będą nie tylko same Katowice, lecz dodatkowo kilka innych miast o wysokiej randze i dobrze rozwiniętych funkcjach wyższego stopnia.

Przyjęte założenie wynika z wielośrodkowej genezy konurbacji oraz dotychczasowych obserwacji podziału funkcjonalnego pomiędzy różne miasta i osiedla zurbanizowane na Górnym Śląsku w okresie ich industrialnego rozwoju. W pracy nie koncentrowano się szczególnie nad wyznaczaniem granic kształtującego się obszaru metropolitalnego. Tego typu badanie wymaga szczegółowych danych o powiązaniach funkcjonalnych i przepływach ludności pomiędzy poszczególnymi jednostkami przestrzennymi. Próbę delimitacji obszaru metropolitalnego na podstawie analizy rozkładu przestrzennego wartości wybranych sześciu cech podjęła niedawno E. ZUZAŃSKA-ŻYŚKO (2011), a o ośrodkach wzrostu

w województwie śląskim, głównie na obszarze konurbacji piszą K. GWOSDZ i A. SOBALA-GWOSDZ (2010).

SZKOŁY WYŻSZE I ICH STRUKTURA W METROPOLII

Zgodnie z podanymi określeniami, metropolia powinna cechować się występowaniem na jej terenie funkcji metropolitalnych, co jest warunkiem koniecznym, lecz nie jedynym, jaki ją charakteryzuje. Wśród instytucji reprezentujących funkcje wysokiego rzędu bardzo często wymienia się szkoły wyższe i różnorodne instytucje zajmujące się nauką i działalnością badawczo-rozwojową. Specjalistyczne badania często znajdują praktyczne zastosowanie w działalności produkcyjnej, a także w wielu wyspecjalizowanych usługach. Istotne z punktu widzenia rozwoju metropolii są wszelkiego rodzaju usługi wysokich poziomów o bardzo specyficznej i wymagającej klienteli, czyli usługi, które są nazywane luksusowe.

W niniejszym opracowaniu jako wyjściowy wskaźnik stopnia rozwoju funkcji metropolitalnych przyjęto obecność szkół wyższych na terenie miasta, przy czym im większa ich liczba i bogatsza oferta kształcenia, tym większe jest znaczenie danego ośrodka. Miasta wystarczająco wyposażone w zróżnicowane kierunki studiów sprawdzono następnie pod względem występowania instytucji naukowo-badawczych. Oceniono również możliwości dokonania zakupu ekskluzywnych samochodów i wynajęcia pokoju w luksusowym hotelu.

Największe skupienie szkół wyższych, zarówno publicznych, jak i niepublicznych, charakteryzuje Katowice (tab. 1), zwłaszcza ich część śródmiejską. Znajdują się tam rektoraty i większość wydziałów trzech uczelni uniwersyteckich (jedynych w regionie), na czele z Uniwersytetem Śląskim, który spośród ogólnej liczby dwunastu wydziałów aż osiem ma w Katowicach. Wszystkie trzy wydziały Uniwersytetu Ekonomicznego i dwa największe wydziały Śląskiego Uniwersytetu Medycznego oraz po dwa wydziały Akademii Wychowania Fizycznego, Akademii Muzycznej i Akademii Sztuk Pięknych także rozwinęły się na obszarze Katowic. Pozostałe uczelnie publiczne obejmują niewielkie, lecz o dużym znaczeniu Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne i dwa wydziały zamiejscowe Politechniki Śląskiej, która od początku swoją główną siedzibę ma w Gliwicach.

Istotne znaczenie dla rangi Katowic mają także uczelnie niepubliczne, na czele z Górnośląską Wyższą Szkołą Handlową i Śląską Wyższą Szkołą Zarzą-

dzania, które dysponują wieloma kierunkami nauczania z dwuwydziałową strukturą organizacyjną. Kolejnych sześć szkół wyższych w Katowicach cechuje się przynajmniej dwoma kierunkami studiów

stacjonarnych, a dalszych pięć szkół kształci w wybranych kierunkach lub specjalnościach, co raczej nie wskazuje na ich zbyt duże znaczenie.

Tabela 1. Szkoły wyższe w miastach Metropolii „Silesia”

Table 1. Colleges in cities of the Metropolis „Silesia”

Miasta ¹	Szkoły wyższe ²
Katowice (308 548)	Uniwersytet Śląski – 8 wydziałów, Uniwersytet Ekonomiczny – 3 wydziały, Śląski Uniwersytet Medyczny – 2 wydziały, Akademia Wychowania Fizycznego – 2 wydziały, Akademia Muzyczna – 2 wydziały, Akademia Sztuk Pięknych – 2 wydziały, 2 wydziały zamiejscowe Politechniki Śląskiej, Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa - 2 wydziały, Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania - 2 wydziały, Wyższa Szkoła Techniczna – 5 kierunków, Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy – 3 kierunki, Wyższa Szkoła Bankowości i Finansów – 2 kierunki, Wyższa Szkoła Humanistyczna – 2 kierunki, Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych – 2 kierunki, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie. Wydział Nauk Społeczno-Pedagogicznych – 2 kierunki, Śląska Wyższa Szkoła Medyczna – 1 kierunek, Śląska Międzynarodowa Szkoła Handlowa – 1 kierunek, Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych. Wydział Zamiejscowy – 1 kierunek, Wyższa Szkoła Mechatroniki – 3 specjalności, Wyższa Szkoła Technologii Informatycznych – 3 specjalności
Sosnowiec (219 300)	3 wydziały zamiejscowe Uniwersytetu Śląskiego, 1 wydział zamiejscowy Śląskiego Uniwersytetu Medycznego, Wyższa Szkoła Humanitas – 10 kierunków, Wyższa Szkoła Medyczna – 3 kierunki, Wyższa Szkoła Inżynierii Bezpieczeństwa i Ekologii – 2 kierunki
Gliwice (196 167)	Politechnika Śląska – 10 wydziałów, Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości – 4 kierunki, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa. Wydział Zamiejscowy w Gliwicach – 1 kierunek
Zabrze (187 674)	1 wydział zamiejscowy Politechniki Śląskiej, 1 wydział zamiejscowy Śląskiego Uniwersytetu Medycznego, Szkoła Wyższa im. B. Jańskiego. Wydział Zamiejscowy w Zabrzu – 1 kierunek
Bytom (182 749)	2 wydziały zamiejscowe (ośrodek dydaktyczny) Politechniki Śląskiej, 1 wydział zamiejscowy Śląskiego Uniwersytetu Medycznego, Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna w Krakowie. Wydział Teatru Tańca, Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji – 6 kierunków, Polsko-Japońska Wyższa Szkoła Technik Komputerowych. Wydział Zamiejscowy Informatyki – 3 kierunki, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi. Zam. Ośr. Dydaktyczny – 1 kierunek
Ruda Śląska (143 394)	Wyższa Szkoła Nauk Stosowanych – 2 wydziały, 3 kierunki, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie. Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny – 2 kierunki niestacjonarne
Tychy (129 449)	1 wydział zamiejscowy (ośrodek dydaktyczny) Politechniki Śląskiej, Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych – 1 wydział, 3 kierunki, Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania. Zam. Wydział Nauk o Zdrowiu – 1 kierunek
Dąbrowa Górnicza (127 686)	Wyższa Szkoła Biznesu – 8 kierunków, Wyższa Szkoła Planowania Strategicznego – 1 wydział, 7 kierunków, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie. Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny – 4 kierunki niestacjonarne

Chorzów (113 007)	Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu. Wydział Zamiejscowy – 6 kierunków, Śląska Wyższa Szkoła Informatyczno-Medyczna – 2 wydziały, 4 kierunki, Górnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości – 3 kierunki, Uniwersytet Śląski. Szkoła Zarządzania – 1 kierunek
Jaworzno (95 036)	Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa. Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny – 5 kierunków niestacjonarnych, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie. Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny – 2 kierunki niestacjonarne
Mysłowice (74 893)	Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna – 2 kierunki
Tarnowskie Góry (60 746)	Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu. Wydział Zamiejscowy – 1 kierunek, 7 specjalności

1 – w nawiasach liczba mieszkańców w dn. 31.12.2009; 2 – wg stanu na 1.10.2010 r.; kursywą wyróżniono w tabeli szkoły niepubliczne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.ditel.pl i stron internetowych poszczególnych uczelni.

Wobec tego potencjalny student ma do wyboru kilkadziesiąt różnorodnych kierunków studiów w ośmiu dużych i wiodących katowickich uczelniach oraz dalszych ponad 20 kierunków prowadzonych przez kilkanaście szkół wyższych o mniejszej liczbie studiujących. Biorąc pod uwagę, że w Katowicach studiuje ponad 75 tysięcy osób oraz uznana, wysoką rangę ośrodka akademickiego, można oczekiwać głównego centrum metropolii właśnie w tym mieście.

Drugim istotnym ośrodkiem kształcenia akademickiego są Gliwice, gdzie wprowadzie się tylko trzy szkoły wyższe, ale jednocześnie wśród nich jest Politechnika Śląska, druga największa uczelnia w regionie. Politechnika Śląska ma w Gliwicach swój rektorat i aż dziesięć wydziałów, na których można uzyskać wyższe wykształcenie techniczne (tab. 1). Nie jest to możliwe w większości pozostałych uczelni badanego obszaru, w tym także w wielu katowickich. W takim razie Gliwice, jako ośrodek akademicki, dają możliwość wyboru technicznych kierunków kształcenia, których nie można studiować w innych miastach Metropolii „Silesia”, przez co wyraźnie wzbogacają ofertę edukacyjną całego badanego obszaru. Dwie pozostałe gliwickie szkoły wyższe łącznie proponują zaledwie pięć innych kierunków studiów.

Sosnowiec jest drugim, po Katowicach, najważniejszym ośrodkiem uniwersyteckim w województwie śląskim. Umiejscowione są tu trzy wydziały Uniwersytetu Śląskiego, w tym większość kierunków filologicznych, oraz jedyny w regionie wydział farmacji w ramach Śląskiego Uniwersytetu Medycznego. W mieście tym intensywnie rozwija swoją działalność niepubliczna Wyższa Szkoła Humanitas (10 kierunków), a także dwie inne szkoły wyższe kształcące na pięciu kierunkach studiów.

Bytom i Zabrze prezentują zbliżoną ofertę edukacyjną, przy czym pierwsze z tych miast daje większą możliwość wyboru różnorodnych kierunków kształcenia (tab. 1). W obu ośrodkach funkcjonują

zamiejscowe wydziały Politechniki Śląskiej i Śląskiego Uniwersytetu Medycznego. Zabrzeński wydział lekarski jest najstarszym wydziałem tej renomowanej uczelni medycznej, gdzie w ciągu kilkunastu lat wykształcono wielu lekarzy medycyny. Z kolei w Bytomiu w ostatnich latach poszerzył się zakres możliwości studiowania. Rozwinęła się niepubliczna Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji (6 kierunków), nowy Wydział Teatru Tańca otworzyła tam Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna z Krakowa, działają również trzy kierunki na wydziale zamiejscowym Polsko-Japońskiej Wyższej Szkoły Technik Komputerowych.

Prężnie rozwijającymi się ośrodkami kształcenia jawią się Chorzów, Dąbrowa Górnicza i Tychy, w których swoje siedziby znalazło kilka niepublicznych szkół wyższych. W Chorzowie sześć kierunków studiów w ramach wydziału zamiejscowego oferuje Wyższa Szkoła Bankowa z Poznania, cztery kierunki na dwóch wydziałach proponuje Śląska Wyższa Szkoła Informatyczno-Medyczna i trzy kierunki ma Górnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości. Dodatkowo swoją szkołę zarządzania otworzył Uniwersytet Śląski, który planuje rozwinąć Śląskie Międzyuczelniane Centrum Edukacji i Badań Interdyscyplinarnych w Chorzowie. Jeszcze większe możliwości wyboru istnieją w Dąbrowie Górniczej, gdzie Wyższa Szkoła Biznesu proponuje aż osiem kierunków studiów, a Wyższa Szkoła Planowania Strategicznego – siedem kierunków (tab. 1). Zajęcia na studiach niestacjonarnych w zamiejscowym ośrodku dydaktycznym prowadzi tam Akademia Górniczo-Hutnicza z Krakowa. Analogiczne ośrodki dydaktyczne uczelnia ta posiada jeszcze w Rudzie Śląskiej i Jaworznie. Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych w Tychach daje możliwość studiów na trzech kierunkach. Swoją ośrodek dydaktyczny utworzył tam jeden z wydziałów zamiejscowych Politechniki Śląskiej.

Wyższa Szkoła Nauk Stosowanych w Rudzie Śląskiej ma wprowadzić tylko trzy kierunki, ale za to zorganizowane na dwóch wydziałach. Z kolei Mysłowice mają u siebie Górnośląską Wyższą Szkołę Pedagogiczną, na której prowadzone są dwa kierunki studiów. W pobliskim Jaworznie zajęcia odbywają się tylko na studiach niestacjonarnych i to w zamiejscowych ośrodkach dydaktycznych, co niezbyt wskazuje na funkcje metropolitalne. Z pozostałych średnich miast tylko w Tarnowskich Górach można studiować na jednym kierunku, otwartym przez Wyższą Szkołę Zarządzania i Administracji z Opola.

INSTYTUCJE NAUKOWO-BADAWCZE W MIASTACH

Drugą innowacyjną funkcją, obok szkół wyższych, charakterystyczną dla metropolii jest obecność instytucji naukowo-badawczych. Wśród miast analizowanego obszaru Metropolii „Silesia” tylko w przypadku sześciu ośrodków odnotowano wystąpienie jakiegokolwiek instytucji prowadzącej działalność badawczą lub naukową, niezależnie od wytypowanych wcześniej szkół wyższych. Zdecydowana ich większość miała jednak swoje siedziby na terenie Katowic lub Gliwic (tab. 2). W zasadzie tylko te dwa ośrodki jawią się jako poważne centra nauki i prowadzenia badań w różnych dziedzinach.

Tabela 2. Wybrane funkcje metropolitalne w miastach Metropolii „Silesia”
Table 2. Chosen metropolitan functions in cities of the Metropolis „Silesia”

Miasta	Instytucje naukowo-badawcze	Salony drogich marek samochodów	Hotele 4. i 5. gwiazdkowe
Katowice	Branżowy Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Maszyn Elektrycznych, Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Izolacji Budowlanej, Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Centrum Elektryfikacji i Automatyzacji Górnictwa, Centrum Gospodarki Odpadami. Oddział zamiejscowy IMBIGS, EMAG. Instytut Technik Innowacyjnych, Główny Instytut Górnictwa, Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej. Ośrodek monitoringu jakości wód, Instytut Badawczy Leśnictwa. Zakład Gospodarki Leśnej Rejonów Przemysłowych, Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych, Instytut Języka Polskiego PAN, Instytut Matematyczny PAN. Oddział, Instytut Prawa Sp. z o.o., Instytut Techniki Budowlanej w Warszawie. Oddział Śląski, Polska Akademia Nauk (PAN). Oddział w Katowicach, Polski Komitet Normalizacyjny – Zespół Hutnictwa i Górnictwa	Alfa Romeo, Audi, BMW, Jaguar, Lancia, Land Rover, Lexus, Porsche	Monopol**** Angelo**** Best Western Premier**** Novotel**** Qubus****
Sosnowiec	Instytut Medycyny Pracy i Zdrowia Środowiskowego	Audi, Mercedes-Benz	-
Gliwice	Centrum Mechanizacji Górnictwa CMG KOMAG, Centrum Onkologii – Instytut im. M. Skłodowskiej-Curie, Europejski Instytut Rozwoju Technologii GCOP, Instytut Ceramiki i Materiałów Budowlanych w Warszawie. Oddział Materiałów Ogniotrwałych, Instytut Chemii Nieorganicznej, Instytut Ochrony Roślin. Państwowy Instytut Badawczy, Instytut Informatyki Teoretycznej i Stosowanej PAN, Instytut Inżynierii Chemicznej PAN, Instytut Metali Nieżelaznych, Instytut Metalurgii Żelaza im. S. Staszica, Instytut Spawalnictwa, Instytut Systemów Przestrzennych i Katastralnych SA,	Alfa Romeo – filia	-

	Instytut Materiałów Ogniotrwałych, Instytut Techniki Budowlanej. Oddział Śląski, MODUS Sp. z o.o. Instytut Ekonomiczny, Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Urządzeń Mechanicznych OBRUM, PAN Zakład Karbochemii, Technopark Gliwice Sp. z o.o. Park naukowo-techno- logiczny		
Zabrze	Centrum Materiałów Polimerowych i Węglowych PAN, Instytut Chemicznej Przeróbki Węgla, ITAM. Instytut Techniki i Aparatury Medycznej, Instytut Podstaw Inżynierii Środowiska PAN	Chrysler – Dodge – Jeep, Lancia, Mercedes-Benz	-
Tychy		-	Piramida****
Dąbrowa Górnicza	LTB. Laboratorium techniki budowlanej	-	-
Chorzów	Śląskie Międzyuczelniane Centrum Edukacji i Badań Interdyscyplinarnych	-	-
Tarnowskie Góry	„Ecoplant” Centrum Badawczo-Konstrukcyjne Kotłów i Instalacji Energo-Ekologicznych, Instytut Tarnogórski. Placówka Naukowo-Badawcza	-	-
Czeladź	-	-	Szafran****
Pszczyna	Instytut Przemysłu Organicznego. Oddział	Alfa Romeo – filia	Imperium****

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.ditel.pl i stron internetowych poszczególnych instytucji.

W Katowicach doliczono się 16 instytucji naukowo-badawczych, przy czym niektóre spełniają szczególną rolę lub podkreślają górniczą specyfikę regionu. Do wiodących i rozbudowanych placówek naukowych z pewnością można zaliczyć katowicki oddział Polskiej Akademii Nauk (PAN) wraz z istniejącymi tam instytutami, Główny Instytut Górnictwa, Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych, czy Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska. Wśród 18 gliwickich instytucji naukowo-badawczych duża część nastawiona jest na współpracę z przemysłem chemicznym, maszynowym, metalowym i górnictwem (tab. 2). Ważną rolę dla mieszkańców Metropolii Silesia i dla całego regionu śląskiego pełni Centrum Onkologii w Gliwicach. Swoje instytuty, z dziedziny chemii i informatyki, ma tam PAN, powstał również park naukowo-technologiczny („Technopark Gliwice”), aby ułatwić współpracę naukowców z przedsiębiorcami. Spośród pozostałych miast wyróżnia się Zabrze, gdzie funkcjonują dwie placówki PAN i dwie inne instytucje naukowo-badawcze, związane z przetwórstwem węgla i aparaturą medyczną. Tarnowskie Góry posiadają ogółem także dwie takie instytucje, a Chorzów, Dąbrowa Górnicza i Sosnowiec tylko po jednej instytucji, co jednak świadczy pozytywnie o ich randze.

Z punktu widzenia możliwości podjęcia studiów wyższych na wielu różnorodnych kierunkach oraz prowadzenia prac badawczych i naukowych jako silne i prężnie działające centrum metropolii niewątpliwie jawią się Katowice, a także komplementarne dla nich Gliwice. Zdecydowanie słabiej

na tym tle wypadają Sosnowiec i Zabrze, chociaż można je potraktować jako pomocnicze centra szkolnictwa wyższego i badań naukowych. Natomiast kilka innych dużych miast, takich jak Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza i Tychy, chociaż poczyniło już kroki w tym kierunku, to jako ośrodki naukowe nie mają jeszcze zbyt dużego znaczenia.

SALONY SAMOCHODOWE I LUKSUSOWE HOTELE W METROPOLII

Kolejne miary metropolitalności miast mogą stanowić salony sprzedaży drogich samochodów i luksusowe hotele. Do analizy wybrano dziesięć rzadko spotykanych, ze względu na wysoką cenę, marek samochodów, które jednak można kupić w największych polskich miastach. Ustalono również lokalizację hoteli mających kategorię pięciu lub czterech gwiazdek (tab. 2), co wskazuje na ich wysoki standard i zachęca do przebywania tam osób z tzw. klasy metropolitalnej, często z innych państw.

Spośród odrębnie występujących salonów drogich marek samochodów, aż osiem jest zlokalizowanych na terenie Katowic. W pierwszej kolejności trzeba wymienić takie marki jak BMW, Jaguar, Land Rover i od niedawna – Porsche, gdyż na badanym obszarze salony firmowe tych marek są tylko w Katowicach, a w Polsce można je nabyć w kilku zaledwie miastach. Z kolei katowicka firma handlująca samochodami Alfa Romeo posiada filialny salon w Gliwicach, w pobliżu skrzyżowania autostrad A1 i A4. Marka Lancia jest sprzedawana zarówno w Kato-

wicach, jak i w Zabrzu. Natomiast jedyny, a zarazem wspólny salon trzech amerykańskich marek Chrysler – Dodge – Jeep znalazł dogodną siedzibę w Zabrzu. W tym mieście można również nabyć nowe auta Mercedes-Benz, które głównie sprzedawane są w Sosnowcu, tuż przy granicy z Katowicami, gdzie w dużym i nowoczesnym salonie sprzedaje się również samochody ciężarowe. W obu wymienionych miastach salony marki Audi istnieją w ramach grupy Volkswagen (tab. 2).

Na obszarze Metropolii „Silesia” zaobserwowano ogólną prawidłowość, iż salony sprzedaży najdroższych samochodów, ale i wielu innych marek, mniej są związane z konkretnym miastem, a bardziej z bliskością głównej drogi, np. ekspresowej, czy autostrady. Tak jest w przypadku katowickich i sosnowieckich salonów zlokalizowanych przy drodze ekspresowej S86 oraz drogach marek w Zabrzu, które można nabyć w pobliżu Drogowej Trasy Średnicowej (DTŚ).

Rozmieszczenie wysokiej klasy hoteli, 5-gwiazdkowych i 4-gwiazdkowych, wykazuje jeszcze większą koncentrację niż pozostałe badane funkcje metropolitalne. W ścisłym centrum Katowic znajduje się 5-gwiazdkowy hotel „Monopol” oraz 4-gwiazdkowy „Qubus” i zupełnie nowy „Angelo”. Podobnie w 2010 r. rozpoczął działalność 4-gwiazdkowy hotel „Best Western Premier”, znajdujący się obok katowickich terenów targowych i wypoczynkowych na północy miasta. Z kolei tej samej klasy „Novotel” funkcjonuje od wielu lat w pobliżu słynnego „Spodka” i DTŚ. Na badanym obszarze metropolitalnym jeszcze w Tychach swoje usługi świadczy 5-gwiazdkowy hotel „Piramida”. Jego lokalizacja wyniknęła z bliskości terenów zielonych i emocjonalnych związków właściciela z Tychami. Na terenie Czeladzi i Pszczyny istnieją wprawdzie dwa hotele 4-gwiazdkowe (tab. 2), ale ich umiejscowienie tuż przy głównych drogach krajowych (S86 i DK1) wskazuje na potrzeby turystyczne, a nie na ważne centra w tych miastach. Jak widać jedyne centrum metropolii pod względem umiejscowienia luksusowych hoteli stanowi śródmieście Katowic, gdyż pozostałe szczegółowe lokalizacje wyniknęły z innych przyczyn.

ZAKOŃCZENIE

Metropolia „Silesia” jest niezbędnym podmiotem integrującym zespół miast i zurbanizowanych osiedli w centrum województwa śląskiego ze względu na ich genezę (konurbacja techniczna) i policentryczny charakter. W wyniku kompleksowej anali-

zy występowania czterech wybranych czynników określających rozwój metropolii, z grupy kilkudziesięciu miast wytypowano kilka potencjalnych ośrodków, które wspólnie tworzą centra metropolitalne. Przede wszystkim centrum Metropolii „Silesia” kształtuje się bardzo wyraźnie w Katowicach, głównie na obszarze ich części śródmiejskiej i wokół autostrady A4 i Drogowej Trasy Średnicowej. Jako drugie centrum metropolii, lecz o mniejszym znaczeniu i częściowo komplementarne w stosunku do Katowic, można wskazać Gliwice na zachodnim krańcu metropolii. Z kolei Sosnowiec i Zabrze, a w mniejszym stopniu również Tychy i Chorzów, jawią się jako pomocnicze i stale rozwijające się centra w rozległej Metropolii „Silesia”.

Kształtująca się metropolia i jej obszar metropolitalny ulegają ciągłym zmianom i potrzebują ścisłej współpracy współtworzących ją miast. Analiza rozkładu przestrzennego wybranych wskaźników świadczy o bardzo wysokiej randze Katowic, znacznie przewyższającej inne miasta na badanym obszarze, co nie wynika tylko ze zwykłej nadwyżki liczby mieszkańców, lecz jest pochodną lokalizacji wielu ważnych funkcji metropolitalnych oraz centralnego położenia tego miasta w tworzącym się obszarze metropolitalnym. Wśród pozostałych dużych miast niezwykle słabo rozwinęły się funkcje metropolitalne w Bytomiu, który w przeszłości stanowił jeden z największych i wiodących ośrodków miejskich konurbacji technicznej.

LITERATURA

- Bassand M., 1997: *Métropolisation et inégalités sociales*. Presses polytechniques et universitaires romandes. Lausanne.
- Chmielewska M., Szajnowska-Wysocka A., 2010: Metropolia „Silesia” – aspiracje konurbacji górnośląskiej. *Acta Geographica Silesiana*, 7. WNOZ UŚ, Sosnowiec: 5–10.
- Gwosdz K., Sobala-Gwosdz A., 2010: Wnioski. W: Sobala-Gwosdz A. (red.): *Badanie trendów rozwojowych w województwie śląskim poprzez wyznaczenie ośrodków wzrostu i obszarów stagnacji*. Bielsko-Biała: 137–158.
- Hibszar A., Petryszyn J., Runge J., 2008: Położenie, obszar i zadania Górnośląskiego Związku Metropolitalnego. W: Dulias R., Hibszar A. (red.): *Górnośląski Związek Metropolitalny. Zarys geograficzny*. PTG Oddział Katowicki, Sosnowiec: 9–15.
- Jałowiecki B., Szczepański M. S., 2002: *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*. Wyd. Nauk. SCHOLAR, Warszawa.
- Liszewski S., 2008: *Formy i struktury przestrzenne wielkich skupisk miejskich*. W: Liszewski S. (red.):

- Geografia urbanistyczna. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Liszewski S., 2010: Od Łódzkiego Zespołu Miejskiego po Łódzki Obszar Metropolitalny. W: Obszary metropolitalne we współczesnym środowisku geograficznym. 58 Zjazd Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Oddział Łódzki PTG, Wydział Nauk Geograficznych UŁ, Łódź: 53–66.
- Markowski T., Marszał T., 2006: Metropolie. Obszary metropolitalne. Metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe. KPZK PAN, Warszawa.
- Petryszyn J., Zuzańska-Żyśko E., 2008: Osadnictwo miejskie Górnośląskiego Związku Metropolitalnego. W: Dulias R., Hibszer A. (red.): Górnośląski Związek Metropolitalny. Zarys geograficzny. PTG Oddział Katowicki, Sosnowiec: 180–189.
- Szajnowska-Wysocka A., 2011: Od konurbacji Górnośląskiej do metropolii „Silesia”. W: Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego UW, Wrocław.
- Szymańska D., 2009: Geografia osadnictwa. WN PWN, Warszawa.
- Zuzańska-Żyśko E., 2011: Aire Métropolitaine de la Haute-Silésie – essai de délimitation en approche structurale. In: Pyka R. (ed.): Entre la coopération et la concurrence. RSS MSNP UŚ, GZM – „Metropolia Silesia”, Katowice: 185–206.